

V Bratislave, dňa 3. apríla 2024
č. k. PL. ÚS 3/2024-211

Vážený pán predseda Ústavného súdu Slovenskej republiky,

na základe Vašej výzvy doručenej Slovenskej advokátskej komore 5. marca 2024 v zmysle § 86 ods. 2 a ods. 3 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky, podľa ktorého si predseda ústavného súdu môže vyžiadať písomné stanovisko profesijných organizácií právnikov a každý, od koho si predseda ústavného súdu vyžiadal stanovisko je povinný toto stanovisko poskytnúť, Vám zasielame nasledovné stanovisko k návrhom doručeným v konaní vedenom Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“) pod sp. zn. Rvp 505/2024 o súlade zákona z 8. februára 2024, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony (ďalej len „napadnutý zákon“) s Ústavou Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“):

Slovenská advokátska komora prechováva vysokú mieru úcty a rešpektu k orgánom súdnej moci, čo osobitne platí pre najvyšší orgán kontroly ústavnosti. Potrebnú úctu k jednotlivým inštitúciám a ich poslaniu považujeme za dôležitú súčasť demokratického fungovania a účinnej ochrany základných práv. Zároveň sme si plne vedomí toho, že akékoľvek rozhodnutie Ústavného súdu SR v tejto veci, vrátane odôvodnenia, môže byť smerodajné pre ďalšie smerovanie trestného práva v SR. Nemenej dôležité môže byť toto rozhodovanie aj vo vzťahu k miere voľnosti výkonnej a zákonodarnej moci pri tvorbe trestnej politiky a určení ústavnoprávných limitov. S očakávaným rozhodnutím a odôvodnením sú preto logicky spojené tomu zodpovedajúce očakávania aj odbornej verejnosti.

Pokiaľ ide o obsahové vyjadrenie k napadnutému zákonu a jeho častiam, resp. k návrhom na začatie konaní o súlade, Slovenská advokátska komora musí vychádzať z toho, čo je jej základným poslaním daným zákonom o advokácii a vnútornými stavovskými predpismi, z ktorých vyplýva dôsledné apolitické postavenie komory.

Slovenská advokátska komora rešpektuje, že na rozličné oblasti právnej úpravy, vrátane trestného práva, môžu existovať rozličné legitímne odborné postoje. S cieľom splniť povinnosť Slovenskej advokátskej komory poskytnúť stanovisko na výzvu ústavného súdu opätovne v stanovisku vyjadrujeme niektoré pozície komory v oblasti trestného práva, ktoré zastávame a komunikujeme na rôznych fórach viac ako 20 rokov. Aj z uvedeného dôvodu je toto písomné stanovisko zároveň odrazom našich verejných vyjadrení a dlhodobu konzistentných pozícií komory.¹

Spomedzi verejne komunikovaných postojov môžeme zopakovať nasledovné:

- Sme presvedčení, že najmä väčšie zmeny hlavných kódexov by sa mali vždy prijímať po riadnej odbornej diskusii a v riadnom legislatívnom konaní. Slovenská advokátska komora sa preto hneď na začiatku kriticky vyjadrila k skrátenému legislatívnemu konaniu. Ide o dlhodobý postoj komory, ktorý vychádza z názoru, že forma prijímania legislatívy môže mať v konečnom dôsledku vplyv aj na výslednú kvalitu právnej úpravy
- Pokiaľ ide o trestné právo, žiaľ, už jeho rekodifikovaná podoba z roku 2005 bola prijatá veľmi neštandardným spôsobom, keď bol vo finálnom štádiu rokovania v Národnej rade SR predložený a schválený text,

¹ Viď tlačovú správu k návrhu novely Trestného zákona a Trestného poriadku zo 6. decembra 2023 (dostupné na: https://www.sak.sk/web/sk/cms/news/form/list/form/row/2014644/_event), viď tlačovú správu SAK z 5. decembra 2023 k otázke možného zrušenia Úradu špeciálnej prokuratúry SR (dostupné na: https://www.sak.sk/web/sk/cms/news/form/list/form/row/2047044/_event)

ktorý poprel dosiahnuté odborné zhody a princípy, na ktorých mala byť rekodifikácia postavená. Výsledkom bolo, že represívny socialistický kódex nebol humanizovaný, naopak, ďalej významným spôsobom sprísnený. To viedlo len k ďalšiemu vzdialeniu slovenského trestného práva od európskych štandardov a k zvýšeniu potreby skutočnej reformy.

- Slovenská advokátska komora spolu s absolútnou väčšinou odbornej verejnosti dlhodobo a konzistentne upozorňuje na to, že trestná politika SR je nastavená neprimerane prísne. Drakonické trestné sadzby, ktoré sa vymykajú európskym štandardom, viedli k mnohým anomáliám v trestnom práve. Výsledkom sú prepĺnené väznice, takmer rekordný počet väznených osôb na počet obyvateľov a mizerné výsledky z hľadiska nápravy odsúdených a prevencie kriminality. Zároveň sa domnievame, že neodôvodnene vysoké trestné sadzby mohli byť v minulosti zdrojom korupcie a opakovaného zneužívania moci.

- Z obsahového hľadiska prijatá novela prináša zásadné zníženia a rozšírenia trestných sadzieb, a to s odvolaním sa na princípy restoratívnej justície. Tieto princípy považujeme za správne a volá po nich dlhodobo prakticky celá odborná obec. Novelizovaný Trestný zákon prináša znížené trestné sadzby, ktoré sú matematicky bližšie k európskym zvyklostiam ako doterajšie znenie, ktoré je podľa všeobecného odborného konsenzu zjavne neprimerané. Na druhej strane vnímame, že prijaté zmeny vyvolali aj kritické ohlasy, ktoré smerovali najmä k primeranosti nastavení v konkrétnych bodoch a tiež vo vzájomnej súvislosti s nanovo upravenými všeobecnými ustanoveniami.

- Na záver vyslovujeme názor, že novelizované znenie trestných kódexov bude predovšetkým veľkou výzvou pre sudcovský stav. V rámci znížených a rozšírených trestných sadzieb, ako aj pri novej úprave pravidiel ukladania trestov sa totiž zásadne zvýši úloha sudcov pri hľadaní spravodlivosti v jednotlivých prípadoch.

V prípade takej zložitej polemiky, aká sa týka posudzovanej veci, je podľa názoru Slovenskej advokátskej komory vhodné uplatniť pri rozhodovaní o jej riešení závery, ktoré ústavný súd už v minulosti vztiahol na analogické situácie. Práve takýto interpretačný algoritmus zabezpečuje kontinuitu a predvídateľnosť rozhodovania ústavného súdu, čím slúži princípu právnej istoty a predchádza situáciám, v ktorých je zákonodarcu s posúdením výkonu svojej ústavnej pôsobnosti konfrontovaný ex post.

Priebeh legislatívneho procesu

Z ustálenej a v časti vyvíjajúcej sa judikatúry považujeme za zrejmé, že ústavný súd na podmienky uplatnenia svojej derogačnej právomoci vo vzťahu k vadám legislatívneho procesu nazerá v perspektíve, ktorá kladie dôraz na diskurzívny rozmer parlamentnej normotvorby, čiže na reálnu, faktickú dostupnosť politickej a ideovej súťaže, a to tak v podobe konfrontácie medzi poslancami, ako aj v podobe verejnej otvorenosti legislatívneho procesu. Hlavným parlamentným fórom pre takúto súťaž je rozprava, pričom predpokladom jej reálnej povahy je plnohodnotná informovanosť poslancov o predmete svojho rozhodovania a absencia obmedzení, ktoré by fakticky vylúčili ich účasť na takejto deliberácii.

Ústavný súd vo svojej judikatúre vychádza z predpokladu, že politické otázky majú byť riešené politickými nástrojmi, a že pre zachovanie definičných prvkov demokratického právneho štátu je dôležité, aby poslanci mali možnosť dospieť k politickým riešeniam politických otázok v slobodnej, otvorenej a informovanej polemike. Inak povedané, pri ochrane ústavnosti legislatívneho procesu a jeho výsledkov dbá ústavný súd najmä na to, aby tento proces nebol simuláciou demokracie, ale aby poslancom, zastupujúcim rôzne politické, spoločenské aj odborné názory umožnil tieto názory artikulovať v parlamentnej rozprave.

Ústavný súd zároveň pripomína, že „vzhľadom na prelínanie demokracie a právneho štátu konštantne pristupuje k prieskumu legislatívneho procesu v modalite sebaobmedzenia a zdržanlivosti (PL. ÚS 48/03, PL. ÚS 23/05, PL. ÚS 4/2018, PL. ÚS 26/2019, body 53 a 54, PL. ÚS 25/2020 a PL. ÚS 2/2020).“ (PL. ÚS 13/2022, bod 22) „Zdržanlivosť ústavného súdu sa v tejto otázke prejavuje tým, že ústavný súd rešpektuje pomerne širokú mieru úvahy národnej rady pri regulácii svojich vnútorných pomerov a zasahuje do nej len v nevyhnutných prípadoch (PL. ÚS 4/2018).“ (PL. ÚS 18/2022, bod 30).

V zmysle ustálenej judikatúry ústavného súdu je dôvod na vyslovenie nesúladu zákona s ústavou z dôvodu prípadnej odchýlky od ustanovení rokovacieho poriadku daný iba v prípade, ak táto odchýlka dosahuje určitú ústavnú intenzitu, konkrétne, ak priamo zasahuje do základných princípov demokratického právneho štátu.

Pokiaľ ide o dôvody na skrátené legislatívne konanie, posúdenie, či sú pre takýto postup splnené zákonné podmienky je primárne vecou zákonodarcu. Právomoc ústavného súdu nahradiť toto posúdenie svojím vlastným hodnotením prichádza v zmysle doterajšej judikatúry do úvahy len pri rešpektovaní princípu delby moci a teda len v prípade, ak posúdenie daných podmienok parlamentom predstavuje zjavnú a hrubú svojvoľu. Je prirodzené, že

o danosti potreby skráteného legislatívneho konania môže v politickom prostredí aj vo verejnosti prebiehať vecný spor. V prípade napadnutého zákona je zjavné, že takýto spor prebiehal v intenzívnej podobe. Napokon, aj Slovenská advokátska komora verejne komunikovala svoje presvedčenie, že taká zásadná a rozsiahla úprava, o akú ide v posudzovanej veci, by si vyžadovala riadny legislatívny proces. Rovnako tak však platí, že v demokratickom právnom štáte je fórom príslušným na meritórne vyriešenie takéhoto sporu práve parlament. Ten návrh vlády na skrátené legislatívne konanie podrobne posúdil, viedol o ňom rozsiahlu rozpravu, hlasoval s plným vedomím a znalosťou predmetu svojho hlasovania, a aj o ňom požadovanou väčšinou rozhodol.

Je zrejmé, že posúdenie premenných, ktoré sa týkajú naliehavosti regulačného výkonu zákonodarcu má povahu „politického uváženia“ a teda sa odohráva v priestore, kde sa deklarovaná potreba urýchleného rozhodnutia stretáva so širokou diskrečnou právomocou parlamentu. Výsledok uplatnenia tejto diskrečnej právomoci (v podobe rozhodnutia pléna prerokovať návrh v skrátenom legislatívnom konaní) sa môže javiť ako nesprávny či dokonca účelový. V situácii, keď dôvody, o ktoré sa opiera, sú výlučne predmetom podústavnej úpravy však prípadné nahradenie tohto výsledku posúdením ústavného súdu je spojené s rizikom jednak inflácie takýchto podaní a jednak faktickým nahradením parlamentu orgánom súdnej moci a to pri výkone takej pôsobnosti, ktorá má aj v zmysle ústavnej judikatúry primárne politickú povahu.

Z hľadiska dodržania, resp. porušenia princípu slobodnej politickej súťaže sú podstatné tie koncepčné východiská, ktoré ako relevantné ustálil ústavný súd, čiže to, či „*poslanci mali riadnu vedomosť, o akej právnej norme rokujú a hlasujú*“, a či „*neboli žiadnym spôsobom ukrátení o možnosť diskutovať o napadnutých normách*“ (PL. ÚS 13/2022).

Súčasťou poslaneckého mandátu každého jedného jeho nositeľa je osobná autonómia v rozhodovaní, v akom rozsahu a kedy sa do rozpravy zapojí. Ak by miera aktivity či pasivity koalíčných, resp. opozičných poslancov mala byť dôvodom na derogačný zásah ústavného súdu do výkonu zákonodarnej pôsobnosti, išlo by zároveň o zásah ani nie do úpravy vnútorných pomerov parlamentu, ale do spôsobu uplatňovania poslaneckého mandátu. Inými slovami, nikto, ani ústavný súd nemá právomoc čo len nepriamo predpísať poslancom rozsah ich účasti na konkrétnej rozprave.

Ako relevantné sa javí ostatné rozhodnutie ústavného súdu k téme ústavnosti legislatívneho procesu, v ktorom analogické (hoci nie totožné) výhrady navrhovateľov odmietol ako nedôvodné, konštatujúc, že „*ochrana parlamentnej menšiny nemá za cieľ chrániť menšinu pred rozhodnutiami väčšiny, ale umožniť menšine prezentovať svoj názor v rozhodovacom procese parlamentu* (PL. ÚS 13/2022). (...) Konečné rozhodnutie parlamentu v zákonodarnom procese je výsledkom väčšinového rozhodovania, ktoré, aj keď nepodporia všetci poslanci parlamentu (a ani to v zásade nie je potrebné očakávať), musí byť výsledkom procesu, v ktorom mal každý poslanec rovnakú možnosť na konečnú podobu rozhodnutia parlamentu vplyvať (PL. ÚS 6/2017).“ (PL. ÚS 18/2022, bod 43)

Zníženie trestných sadzieb trestu odňatia slobody pri majetkových a hospodárskych trestných činoch

Základný trestnoprávny vzťah je vzťah páchatel'a trestného činu a štátu, a „*vzniká spáchaním trestného činu. Ústredným subjektom tohto vzťahu je páchatel', ktorým môže byť trestne zodpovedná fyzická osoba alebo právnická osoba. Obsahom tohto trestnoprávneho vzťahu je právo štátu stíhať páchatel'a a uložiť mu trestnú sankciu a tomu zodpovedajúca povinnosť páchatel'a tento zásah orgánov verejnej moci do svojich práv strpieť.*“²

Na kompenzáciu škody spôsobenej trestným činom poškodenému neslúži trest ani ochranné opatrenie, ale inštitút náhrady škody, ktorý nie je nijakým spôsobom závislý od výšky trestnoprávnej sankcie.

Vzhľadom na charakter škody spôsobenej pri majetkových a hospodárskych trestných činoch ako aj na to, že objektom (záujmami chránenými Trestným zákonom) týchto trestných činov sú majetkové a ekonomické vzťahy, je vhodnejšia sankcia pre postih týchto trestných činov práve peňažný trest, ktorý postihuje majetkové práva páchatel'a. Účel trestu nemôže byť zameraný na postih osobnej slobody za každú cenu, v takom prípade sa totiž trest stáva nástrojom mučenia, pretože nie je v súlade s princípom trestného práva ako prostriedku ultima ratio, ktorý znamená, že trestné právo nastupuje len tam, kde to je úplne nevyhnutné a najskôr tými menej invazívnymi prostriedkami do práv páchatel'ov. Trest odňatia slobody by mal byť prioritne použitý proti páchatel'om násilných trestných činov.

² Beleš, A.: POJEM, FUNKCIE, ZÁSADY, PRAMENE TRESTNÉHO PRÁVA, PÔSOBNOSŤ TRESTNÉHO ZÁKONA. In.: Burda, E. – Beleš, A. – Lorko, J. – Mihálik, S.: Trestná zodpovednosť – 1. vyd. – Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2022, s. 6.

Zároveň však treba povedať, že predmetná novela Trestného zákona neznižuje trestné sadzby trestu odňatia slobody pri majetkových a hospodárskych trestných činoch neprimerane, naopak, súčasne neprimerane vysoké trestné sadzby upravuje na ústavne konformnú výšku, ktorá je plne porovnateľná so zahraničnými právnymi úpravami v rámci európskeho priestoru.³

Čl. 49 ústavy stanovuje, že „len zákon ustanoví, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne iné ujmy na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie“. Takáto artikulácia ústavných princípov reflektuje skutočnosť, že trestná politika štátu je zo systematického ako aj z normatívneho hľadiska z povahy veci priestorom, v ktorom dominuje vôľa zákonodarcu. V senátnom náleze III. ÚS 61/2001 označil ústavný súd čl. 49 ústavy za „ústavný princíp, ktorý umožňuje len zákonodarcovi, aby ustanovil, ktoré konanie je trestným činom a aký trest, prípadne ujmu na právach alebo majetku možno uložiť za jeho spáchanie“.

V tejto súvislosti sú tak uplatniteľné závery ústavného súdu, ktoré zhrňujúco vyslovil vo veci PL. ÚS 9/2014: „v rozhodovacej praxi ústavného súdu, ako aj iných (zahraničných) ústavných súdov, resp. medzinárodných súdnych orgánov sa kryštalizujú sféry právnej úpravy, k ústavnej kontrole ktorých pristupuje súdny orgán ochrany ústavnosti so zvýšenou pozornosťou, čo sa prejavuje predovšetkým v intenzite (hlbke) súdneho prieskumu. Naopak, existujú určité sféry právnej úpravy, pri rozhodovaní ktorých sú ústavné súdy zdržanlivejšie, rešpektujúc vyššiu mieru diskrecie parlamentu (zákonodarného zboru) ako občanmi (voličmi) priamo legitimovaného ústavného orgánu. Do tejto sféry tradične označovanej ako „politické otázky (political question)“ ústavné súdy zasahujú v rámci ústavného prieskumu len celkom výnimočne, a to predovšetkým vtedy, ak je napadnutá právna úprava prejavom svojvôle zákonodarcu, príp. predstavuje intenzívny zásah do sféry hodnôt chránených ústavou, osobitne všeobecných ústavných princípov a tiež ľudských práv a základných slobôd.“

Ústavný princíp, že práve a len zákonodarca smie ustanoviť trestnú zodpovednosť a rozsah a podmienky jej uplatnenia (nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege) v sebe obsahuje aj požiadavku zdržanlivého postoja ústavného súdu k posudzovaniu regulačnej úvahy zákonodarcu. Aj základné funkcie trestného systému (represívna, nápravná a preventívna funkcia) patria do kompetencie demokraticky zvoleného zákonodarcu a aj vo vzťahu k jeho regulačnej úvahe o realizácii týchto funkcií potom platí, že ústavný prieskum sa netýka vhodnosti či účelnosti zvoleného riešenia, ale jeho prípadnej extrémnej odchýlky od toho, čo je vo vzťahu k realizácii týchto funkcií primerané.

Ústavný súd zaviedol tento princíp svojou judikatúrou, konkrétne napríklad v rozhodnutí PL. ÚS 106/2011, v zmysle ktorého ústavný súd identifikoval vlastnú právomoc len tam, kde je posudzovaná právna úprava excesívna z hľadiska postihovania pravidelnej (štandardnej) trestnej činnosti. V opačnom prípade, je voľba modelu trestnoprávnej politiky v kompetencii zákonodarcu a nespadá pod rozhodovaciu právomoc ústavného súdu.

Posunutie hranice škody

Do roku 2005 vrátane bola hranica malej škody, ktorej spôsobenie je trestným činom, nastavená podľa výšky minimálnej mzdy, ktorá sa každoročne zvyšovala a spolu s ňou sa zvyšovala aj hranica malej škody. Bol to systém, ktorý pružne reflektoval infláciu, nominálne zvyšovanie hodnoty vecí bez jej reálneho navýšenia. Od roku 2006 sa tento systém nahradil fixnou sumou 266,01 eur. Kým v roku 2006 bola výška minimálnej mzdy v Slovenskej republike 252,27 eur, v roku 2024 je to 750 eur. Z uvedeného vyplýva, že navrhovaná výška malej škody v predmetnej novele Trestného zákona zohľadňuje infláciu cez veličinu, ktorá dlhé desaťročia určovala výšku škody, cez minimálnu mzdu.

³ Uvedené dokumentujú nasledujúce príklady výšky trestných sadzieb trestu odňatia slobody v zahraničí:

- v Nemeckej spolkovej republike je horná hranica trestnej sadzby pri podvodoch desať rokov, pri sprenevere päť rokov, pri najzávažnejšej krádeži je dolná hranica trestnej sadzby jeden rok a horná hranica desať rokov,
- v Rakúsku sú trestné sadzby za najprísnejšie skutkové podstaty pri krádeži, podvode i sprenevere v rozmedzí jeden rok (dolná hranica) až desať rokov (horná hranica),
- v Taliansku sú trestné sadzby za najprísnejšie skutkové podstaty pri krádeži v rozmedzí štyri roky (dolná hranica) až sedem rokov (horná hranica), pri sprenevere v rozmedzí dva roky (dolná hranica) až päť rokov (horná hranica), pri podvode šesť mesiacov (dolná hranica) až tri roky (horná hranica),
- v Portugalsku sú trestné sadzby za najprísnejšie skutkové podstaty pri krádeži, aj podvode v rozmedzí dva roky (dolná hranica) až osem rokov (horná hranica), pri sprenevere je horná hranica trestnej sadzby tri roky,
- vo Fínsku sú trestné sadzby za najprísnejšie skutkové podstaty pri krádeži, podvode i sprenevere v rozmedzí štyroch mesiacov (dolná hranica) a štyroch rokov (horná hranica).

Výška škody nebola v Trestnom zákone od roku 2006 upravovaná, jej dlhotrvajúce nezvýšenie, ktoré nereflektuje výšku inflácie prakticky spôsobuje, že plynutím času sa zvyšuje kriminalizácia spoločnosti, keďže nad hranicu malej škody spadá množstvo vecí, ktoré by nad ňu nespádali pred niekoľkými rokmi. Práve takéto zvyšovanie kriminalizácie spoločnosti, sprísňovanie trestného postihu je možné považovať za rozporné s Ústavou SR, konkrétne s čl. 49, pretože zákon stanovil v roku 2006, aká hodnota je spojená s trestnoprávnou zodpovednosťou za spôsobenie škody, plynutím času sa však táto hodnota znižuje a vyvoláva tak nerovnaký prístup k riešeniu obdobných prípadov v rôznych časových obdobiach.

Obdobné argumenty platia pre zvýšenie väčšej škody, značnej škody a škody veľkého rozsahu. Pritom je v rozsahu právomoci zákonodarcu, či tieto hranice škôd nastavi pevnou sumou alebo násobkami nejakej sumy. Zo zahraničia poznáme aj prípady, kedy je trestná sadzba trestu odňatia slobody za majetkový trestný čin vo väčšom rozpätí, napríklad jeden rok až desať rokov a odstupňovanie výšky škody sa vôbec nepoužíva, pretože sa ponecháva medzi okolnosťami zohľadňovanými pri individualizácii trestu.

Úprava podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody

Podmiennečný odklad výkonu trestu odňatia slobody, ktorý je v súčasnej dobe normatívne zakotvený v rámci § 49 a nasl. Trestného zákona (a § 51 a nasl. Trestného zákona v prípade podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody s probačným odkladom) je v zásade tradičný hmotnoprávny inštitút, ktorý bol už súčasťou vyhláseného znenia zákona č. 140/1961 Zb. (ďalej len „starý Trestný zákon“), ktorý nadobudol svoju účinnosť od 1.1.1962. Komparujúc normatívne znenie starého Trestného zákona s normatívnym znením vo v súčasnosti platnom a účinnom Trestnom zákone je možné uzavrieť, že účel, podstata, ako aj materiálne podmienky aplikácie tohto tradičného inštitútu trestného práva hmotného neboli zmenené už viac ako 60 rokov, čo vypovedá o jeho stabilnom a nezastupiteľnom mieste v podmienkach trestnej politiky štátu.

Napadnutým zákonom dochádza k čiastočným zmenám v normatívnej úprave podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, keď bod 24. čl. I umožňuje podmiennečne odložiť trest odňatia slobody neprevyšujúci tri roky (namiesto dosiaľ účinných dvoch rokov), a taktiež bod 25. čl. I umožňuje podmiennečne odložiť trest odňatia slobody s probačným dohľadom neprevyšujúcim štyri roky (namiesto dosiaľ účinných troch rokov). Zmenu normatívnej právnej úpravy, ktorá po formálnej stránke zvyšuje hranicu trestu odňatia slobody, pri ktorej ešte podmiennečný odklad výkonu bude prípustný, možno nepochybné označiť za zmenu formálnych (a teda nie materiálnych) podmienok aplikácie tohto inštitútu. Uskutočnenie tejto formálnej zmeny je v kompetencii zákonodarcu v nadväznosti na stanovené ciele trestnej politiky štátu a nedisponuje ústavnoprávnou relevanciou.

Ďalšou zmenou normatívnej právnej úpravy, ktorá je nepriamo spôsobilá zasiahnuť aj do aplikácie inštitútu podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody, je úprava trestných sadzieb stanovených v rámci osobitnej časti Trestného zákona, ku ktorej napadnutým zákonom taktiež dochádza. Máme však za to, že stanovenie konkrétnych trestných sadzieb nemožno subsumovať pod pozitívny záväzok štátu na efektívne postihovanie trestnej činnosti, keďže na efektívnosť postihovania trestnej činnosti nemožno nazerať optikou zákonného vymedzenia trestnej sadzby pre konkrétny trestný čin, ale práve prostredníctvom naplňania, respektíve dosahovania účelu uloženej sankcie v okolnostiach každého osobitného prípadu. Inými slovami, efektívne postihovanie trestnej činnosti zo strany štátu je z pohľadu normatívnej právnej úpravy nemerateľné, keďže nedisponuje akoukoľvek výpovednou hodnotou vo vzťahu k tomu, či účel uloženej sankcie v konkrétnom prípade bude alebo nebude dosiahnutý. Napokon, história aplikačnej praxe preukázala, že prísnosť trestných sankcií nedeterminuje zníženie páchania trestnej činnosti, ako ani znižovanie trestnej recidívy.

Trestný zákon v § 34 ods. 1 definuje konečný účel trestu, ktorým je ochrana spoločnosti pred páchatelom trestnej činnosti. Takto definovaný konečný účel trestu sa dosahuje prostredníctvom parciálnych funkcií trestu, medzi ktoré možno zaradiť represívnu funkciu, funkciu individuálnej prevencie, funkciu generálnej prevencie, a napokon morálne odsúdenie páchatela trestného činu. V modernom systéme trestania demokratických právnych štátov sa dôraz kladie aj na humanitu trestania, z ktorej vyplýva zákaz uloženia neprimeraného trestu vzhľadom na konkrétne okolnosti prípadu, ako aj osobné, rodinné a pracovné pomery páchatela trestného činu. Materiálnemu chápaniu právneho štátu je totiž vlastný princíp proporcionality vyplývajúci aj z ustálenej rozhodovacej činnosti ústavného súdu. Z tohto princípu musí vychádzať každý zásah do ústavou garantovaných práv a znamená predovšetkým primeraný vzťah medzi štátom sledovaným cieľom a použitými prostriedkami.

V neposlednom rade možno účel trestu odňatia slobody vnímať tiež v kontexte požiadaviek tzv. restoratívnej justície. Podstatou restoratívnej justície je skutočnosť, že spáchaním trestného činu je kreovaný nový právny vzťah, ktorého obsahom je stanovenie povinností a záväzkov páchatela trestného činu za účelom, aby ujma, ktorá jeho

spáchaním vznikla bola odčinená, pričom na uvedenom procese participuje nielen páchatel' trestného činu, ale aj poškodený. Práve aplikácia podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody za súčasného uloženia povinnosti páchatel'ovi trestného činu nahradiť poškodenému v skúšobnej dobe podmiennečného odsúdenia spôsobenú škodu (§ 51 ods. 4 písm. c) Trestného zákona) tvorí dôležitý pilier restoratívnej justície v podmienkach súčasnej Slovenskej republiky.

V niektorých prípadoch môže pod účel trestu spadať aj náhrada škody poškodenému. Môže tomu tak byť v prípade ukladania trestu odňatia slobody s podmiennečným odkladom jeho výkonu za súčasného uloženia povinnosti odsúdeného nahradiť poškodenému v priebehu skúšobnej doby podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody škodu, ktorá mu vznikla v príčinnej súvislosti s trestným činom.

Podľa našich skúseností z aplikačnej praxe sa pri načrtnutom rozhraní záujmu štátu na potrestaní páchatel'a trestného činu a záujmom štátu na náhrade škody poškodenému konajúci súd prikloní častejšie k záujmu štátu na potrestaní páchatel'a trestného činu nepodmiennečným trestom odňatia slobody (pri ktorom reálne hrozí, že škoda nebude poškodenému nahradená) pred záujmom štátu na skutočnej náhrade škody počas plynutia skúšobnej doby podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody.

Práve súčasná aplikačná prax „automatického“ rozhodovania o podmiennečnom odklade výkonu trestu odňatia slobody ako dôsledku neprimerane vysokých trestných sadzieb obsiahnutých v rámci osobitnej časti Trestného zákona je nežiaducim javom, keďže nie zákonodarca, ale výlučne zákonný sudca by mal byť tým subjektom, ktorý v každom jednotlivom prípade zohľadní, či účel trestu odňatia slobody je možné naplniť aj v prípade podmiennečného odkladu jeho výkonu alebo nie. Nemožno pritom opomínať, že k badateľnému zvýšeniu trestných sadzieb za spáchané trestné činy došlo prostredníctvom vyhláseného znenia zákona č. 300/2005 Z.z. Trestný zákon. S účinnosťou od 1.1.2006 tak dochádza k neustálemu popieraniu sudcovskej individualizácie trestu spôsobom, že súdy v každom jednotlivom prípade, kde to normatívna právna úprava umožňuje, pristupujú k ukladaniu trestu odňatia slobody s podmiennečným odkladom jeho výkonu nie z dôvodu dôsledného vyhodnotenia kritérií obsiahnutých v § 34 ods. 4 Trestného zákona, ale z dôvodu, že potrestanie páchatel'a nepodmiennečným trestom odňatia slobody by bolo v konkrétnom prípade neprimerane prísne. Máme však za to, že práve sudcovská individualizácia trestu, a teda dôsledné posúdenie základných zásad stanovených pre ukladanie trestov zákonným sudcom je v procese naplňovania účelu trestného konania (§ 1 Trestného poriadku) nezastupiteľná.

Zmeny normatívnej právnej úpravy Trestného zákona súvisiace s rozširovaním ukladania podmiennečných trestov sú výlučnou doménou zákonodarcu v rámci realizácie trestnej politiky štátu. V prípade účinnosti zmien normatívnej právnej úpravy v uvedenom smere bude o možnosti dosiahnutia účelu podmiennečného odkladu výkonu trestu odňatia slobody (na rozdiel od doterajšej právnej úpravy) rozhodovať výlučne súd, ktorému toto exkluzívne oprávnenie napokon prináleží aj v intenciách čl. 50 ods. 1 ústavy.

Skrátenie premlčacích lehôt

V zmysle judikatúry podstatou inštitútu premlčania trestného stíhania je zánik trestnej zodpovednosti páchatel'a trestného činu po uplynutí zákonom stanovenej doby, ktorá sa rôzni podľa závažnosti trestnej činnosti. Dôvody zavedenia tohto inštitútu sú predovšetkým praktické a do určitej miery súvisia aj s chápaním trestného práva ako ultima ratio (krajný prostriedok nápravy páchatel'a). Ich východiskovým bodom je myšlienka, že postupom času zaniká potreba trestnoprávnej reakcie štátu na protiprávne konanie či už z hľadiska generálnej prevencie (trestný čin sa postupne vytráca zo spoločenského povedomia, znižujú sa až zanikajú jeho škodlivé následky, spoločnosť sa dostáva do „normálu“) alebo individuálnej prevencie (pokiaľ páchatel' nepokračuje v trestnej činnosti, možno uňho predpokladať aspoň čiastočnú nápravu).

Regulatívna funkcia trestného práva a regulácia trestnej politiky je v kompetencii zákonodarcu. K zmene dĺžky premlčania môže dôjsť dvomi legislatívnymi opatreniami, a to zmenou trestnej sadzby pri konkrétnej skutkovej podstate konkrétneho trestného činu alebo zmenou samotných lehôt premlčania trestného stíhania. Aj keď sú premlčacie lehoty bežnou črtou vnútroštátnych právnych systémov a slúžia niekoľkým dôležitým cieľom, musí sa nimi sledovať oprávnený cieľ a musia byť primerané tomuto cieľu. Zmeny týkajúce sa premlčacích lehôt nesmú ísť na úkor účinného prístupu k spravodlivosti.

Novela Trestného zákona č. 47/2024 Z. z. doplnila do § 87 nový odsek 6, podľa ktorého, ak ide o zločin, za ktorý tento zákon v prvej hlave, druhej hlave, tretej hlave a deviatej hlave osobitnej časti dovoľuje uložiť trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby najmenej desať rokov, trestnosť činu zaniká uplynutím premlčacej doby, ktorá je dvadsať rokov; ustanovenie odseku 1 písm. b) sa nepoužije. Ak ide o prečin, za ktorý tento zákon v prvej hlave, druhej hlave, tretej hlave a deviatej hlave osobitnej časti dovoľuje uložiť trest odňatia slobody s hornou

hranicou trestnej sadzby najmenej tri roky, trestnosť činu zaniká uplynutím premlčacej doby, ktorá je päť rokov; ustanovenie odseku 1 písm. d) sa nepoužije. Táto novela Trestného zákona účinná od 15. marca 2024 znamená, že budú aj naďalej platiť doterajšie premlčacie doby v prípade premlčania trestného stíhania v prvej hlave, druhej hlave, tretej hlave a deviatej hlave osobitnej časti zákona.

K zmene premlčacích lehôt tak dochádza pri ostatných hlavách osobitnej časti nepriamo - zmenou trestnej sadzby pri konkrétnej skutkovej podstate konkrétneho trestného činu. V otázke zmien trestných sadzieb odkazujeme na príslušnú časť stanoviska.

Zrušenie Úradu špeciálnej prokuratúry SR

Na organizačné usporiadanie prokuratúry a sústavy súdov môže byť viacero legitímnych pohľadov. Podstatné je, aby prokuratúra účinne chránila práva a záujmy fyzických a právnických osôb i štátu, a aby všetky súdy rozhodovali nezávisle a nestranne. Pri výbere konkrétneho modelu je preto vždy potrebné sledovať cieľ, ktorým musí byť riadne a zákonné fungovanie prokuratúry a dôsledne nezávislé postavenie súdov.

Pri hodnotení tejto otázky sa opierame o rozhodnutie ústavného súdu PL. ÚS 25/2020, v zmysle ktorého „*princípy determinujúce organizačnú štruktúru prokuratúry a funkčné vzťahy pri výkone jej pôsobnosti sú princípmi zákonnými, nie princípmi ústavnými. Z tejto skutočnosti vyplýva oveľa širšia miera regulatívnej voľnosti zákonodarcu pri úprave postavenia, činnosti a organizácie prokuratúry, ako aj vymenúvania a odvolávania prokurátorov či pri úprave práv a povinností prokurátorov, než je to v prípadoch týkajúcich sa postavenia, činnosti a organizácie súdov, ako aj vymenúvania a odvolávania či úpravy práv a povinností sudcov. Zákonodarca, ktorý princípy organizácie a funkčných vzťahov pri výkone pôsobnosti prokuratúry, ako aj úpravu vymenúvania a odvolávania či práv a povinností prokurátorov konštituuje, môže taktiež tieto princípy a túto úpravu modifikovať a meniť, prirodzene s ohľadom na rešpektovanie iných ustanovení Ústavy Slovenskej republiky vrátane jej čl. 149 a čl. 150.*“

Záver

Berúc do úvahy funkcionality odvetvia trestného práva, ktorá je historicky daná, zmeny trestného práva spravidla nezasahujú do oblasti ústavnosti, pokiaľ by nešlo o exces a zmeny, ktoré by ochranu základných hodnôt spoločnosti narušili alebo by útoky na základné hodnoty (právo na život, zdravie, a pod.) zákonodarca upravil tak, že by neboli trestným činom.

K otázke ústavnosti môže viesť aj príliš prísna trestnoprávna úprava narušajúca štandardy ochrany základných práv, čím dochádza k požiadavke – opierajúc sa o princíp proporcionality - nastaviť limit možnej represie. Analogickým príkladom je zrušenie trestu smrti prijaté na európskej úrovni Dodatkovým protokolom č. 13 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, čo vytvorilo aj podmienky pre štát byť Vysokou zmluvnou stranou Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Čo je trestný čin a aký trest zaň možno uložiť je oblasť, ktorá je vždy daná do kompetencie zákonodarcu prihlasujúc na trojdelenie moci. Rovnako aj z hľadiska systému ochrany základných práv Rady Európy je táto oblasť ponechaná do právomoci štátu a v rámci štátu zákonodarcovi. Preto nie je posudzovanie ústavnosti pri trestnoprávnej norme štandardné a je v demokratickom právnom štáte možné len pri extrémnom excese, ktorý by prekračoval akékoľvek štandardy v demokratickom právnom štáte (napríklad beztrestnosť vraždy alebo zabitia, absencia možnosti sudcovskej individualizácie trestu, neprimerane prísny trest).

Vážený pán
Ivan FIAČAN
predseda
Ústavný súd SR
Kancelária Ústavného súdu SR
Hlavná 110
042 65 KOŠICE